

შემთხვევითი წვრილმანიდან ლაიტმოტივამდე: Verfall-ის სემანტიკისათვის თომას მანის „ბუდენბროკებში“

ნინო კვირიკაძე

გერმანული ფილოლოგიის დეპარტამენტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი, საქართველო

მხატვრული ნაწარმოების კლასიკური, ტრადიციული ანალიზი ხშირად ახდენს დეტალების მიკროსტრუქტურის იგნორირებას ტექსტში. აღნიშნული ანალიზის დროს ფიქსირდება ხოლმე უფრო ტექსტის შესამჩნევ ადგილებზე განლაგებული დეტალები ან მათი თვალში საცემი ნიშან-თვისებები. თომას მანის რომანის „ბუდენბროკები“ მსგავს ანალიზს ჩვენ ვპოულობთ ბევრ მკვლევართა ნაშრომებში [ადმონი და სილმანი 1965: 71-73; კაკაბაძე 1973: 46-49; კელერი 1988: 129-133; კოკაია-ფანჯიკიძე 1988: 784-790; კოპმანი 1962: 45-53; პიკოვი 1934: 7-17; როტენბერგი 1969: 97-99].

მაგრამ „ბუდენბროკებში“ შეიძლება შეგვხვდეს აგრეთვე ტექსტის განაპირას განლაგებული, თითქოსდა მარგინალური დეტალები, რომლებიც ასეთი ანალიზის დროს ხშირად შეუმჩნეველი რჩება. არადა მათი ფუნქციების გარკვევა საკმაოდ მნიშვნელოვანი შეიძლება იყოს ნაწარმოებისთვის.

ჩვენ მივმართავთ ვ.ვინოგრადოვის მიერ [ვინოგრადოვი 1980: 250-255, გორშკოვი 2010: 317-321] წამოყენებულ და შემდგომში სტრუქტურალისტების მიერ [ივანოვი/ტოპოროვი 1997: 46f., ტოპოროვი 1997: 595, უსპენსკი 2000: 9f., ცივიანი 1997: 665f., გორშკოვი 2010: 322-330 და სხვ.] დამუშავებულ „სიტყვათა რიგის“ თეორიას (теория «словесного ряда»). სიტყვათა რიგი გაიგება როგორც ტექსტში წარმოდგენილი სხვადასხვა დონის ენობრივი ერთეულების თანმიმდევრობა (არა აუცილებლად უწყვეტი), რომლებიც გაერთიანებულნი არიან რაიმე საერთო ნიშნებით. ეს შეიძლება იყოს, მაგალითად, სიტყვის სემანტიკური მნიშვნელობა, ენობრივი გამოყენების გარკვეულ სფეროსთან თანაფარდობა, ტექსტის საგნობრივ-ლოგიკურ ან ემოციურ-ექსპრესიულ მხარესთან დაკავშირებულობა [გორშკოვი 2010: 318-330].

დეფინიცია „სიტყვათა რიგი“ ჩვეულებრივ ფართო გაგებით გამოიყენება. სიტყვათა რიგის შემადგენელი ნაწილების, კომპონენტების სახით შეიძლება შეგვხვდეს არა მარტო სიტყვები, არამედ შესიტყვებებიც, წინადადებებიც, ტროპები, ფიგურები; შეიძლება გამოვყოთ აგრეთვე სტილისტური შეფერილობა, მორფოლოგიური ფორმა და ბგერითი თავისებურებებიც კი.

სიტყვათა რიგები (და აგრეთვე დეტალები, როგორც მათი შემადგენელი ნაწილები) ერთმანეთთან რთულ ურთიერთმოქმედებაში იმყოფებიან, შესაძლებელია მათი მონაცვლეობა, ურთიერთშედწევა, პარალელური გაშლა და ა.შ. სიტყვათა რიგების შემადგენლობაში მნიშვნელოვანი როლი ეკუთვნის დეტალებისა და ლაიტმოტივების სიტყვიერი გამოხატვისა და განთავსების თავისებურებებს [გორშკოვი 2010: 331-340].

წინამდებარე ნაშრომის მიზანია გამოვიკვლიოთ სწორედ ასეთ სიტყვათა რიგებში წარმოჩენილი თითქოსდა მარგინალური დეტალები, კონკრეტულად ბუდენბროკების ოჯახის Verfall-ის, ე.ი. დაცემის დეტალები, რომლებიც ნაწარმოების მთავარი თემის მნიშვნელოვან პუნქტს წარმოადგენენ და სხვა მკვლევართა ყურადღების მიღმა დარჩენილი. ჩვენი ამოცანაა, თვალი გავადევნოთ რომანის მთელ ტექსტში საკვლევი დეტალების მოძრაობას და გავარკვიოთ მათი სემანტიკა ნაწარმოების შინაარსთან მიმართებაში – **შემთხვევითი წვრილმანიდან ლაიტმოტივამდე** ვიყენებთ სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზის მეთოდს ტექსტის ცალკეულ ფრაგმენტებში – სიტყვათა რიგების კონტექსტში, რომლებიც „ბუდენბროკების“ მთელ ტექსტობრივ სივრცეს გასდევენ. მიგვაჩნია, რომ ისეთი კლასიკური ნაწარმოებიც, როგორცაა თომას მანის „ბუდენბროკები“, სავსებით შესაძლებელია განვიხილოთ სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზის მეშვეობით, რომელიც არ უარყოფს ტრადიციული ანალიზის მეთოდს და ფრაგმენტულ-სემანტიკური პლანის სიღრმისეულ დონეზე შეუძლია გამოავლინოს სულ ახალი და ახალი მნიშვნელობები.

ტექსტის, როგორც მხატვრული მთლიანობის, განხილვისას დეტალს გამოვყოფთ მრავალგანზომილებიანი სტრუქტურის თვალსაზრისით როგორც მოძრავ მიკროელემენტს. ე.ი. ის, რასაც ჩვენ ვიკვლევთ, არის დეტალი და ამავე დროს ტექსტის დინამიკური სტრუქტურის რგოლი, რომელსაც შეუძლია გადაინაცვლოს ერთი სიტყვათა რიგიდან მეორეში და წარმოქმნას „მიზრდილი აზრი“ («приращенный смысл», «приращение смысла» – ვინოგრადოვი 1980: 252, 253), რაც უფრო ფართო შესაძლებლობებს იძლევა დეტალის ახლებური აღქმისა და მისი პოლიფუნქციური მნიშვნელობის წარმოქმნისათვის.

კვლევის ობიექტების არჩევისას ჩვენ შემოვიფარგლებით Verfall-ის იმ დეტალებით, რომლებიც ტრანსფორმირდება ლაიტმოტივებად სრულიად უჩვეულო გზით. მოცემული პრობლემის განხილვა რომანის მთავარი თემის ჭრილში ხდება: პატრიარქალური ბიურგერული ოჯახი და მისი თანდათანობითი დაშლა ახალ საზოგადოებრივ-ისტორიულ პირობებში.

მაგალითის სახით განვიხილოთ ერთი ფრაგმენტი რომანიდან (ნაწილი მე-8, თავი მე-7), რომელიც ნოდარ კაკაბაძეს „მეტისმეტად დამახასიათებელ და ღრმა სიმბოლური შინაარსის შემცველ ეპიზოდად“ [კაკაბაძე 1973:46] მიაჩნია.

აქ ჩვენ გვაინტერესებს ერთი სიტყვა **Doppelstrich** (თარგმანში „სქელი ხაზი“, „ორმაგი ხაზი“, „ორმაგი შტრიხი“), რომელიც უკავშირდება ბუდენბროკების საოჯახო ქრონიკის რვეულს, სადაც ამ ოჯახში მომხდარი ყოველი მნიშვნელოვანი ამბავი იწერებოდა: „das große Schreibheft mit gepresstem Umschlag, goldenem Schnitt und verschiedenartigem Papier“ [მანი 1990¹: 159], wo „der ganze Stammbaum der Buddenbrooks mit Klammern und Rubriken in übersichtlichen Daten geordnet war“ [მანი 1990¹: 522]. ნ. კაკაბაძე აღნიშნავს, რომ პატარა ჰანო ბუდენბროკმა ამ რვეულში

„თავისი სახელის ქვემოთ **სქელი ხაზი** გაავლო. როცა მამამ მკაცრად დატუქსა ჰანო, პატარა ბუდენბროკმა წაილულულა: – “მე ვიფიქრე, მე ვიფიქრე, მეტი არაფერი მოხდება მეთქი“, – ე.ი. ჰანომ სიმბოლური აქტი შეასრულა, წერტილი დაუსვა

ბუდენბროკების გვარის ისტორიას, რაც, უფრო განზოგადებულად, საერთოდ ბიურგერული ეპოქის აღსასრულს უდრიდა. ჰანოს წინასწარმეტყველება ახდა: ბუდენბროკებმა ჰანოთი დაასრულეს არსებობა“ [კაკაბაძე 1973:46] (აქ და შემდგომში ხაზგასმულია ავტორის მიერ – ნ.კ.).

Doppelstrich-ი, როგორც ამას მკვლევარი გვიჩვენებს, იძენს მოცემულ ეპიზოდში დამატებით აზრობრივ კოდს (ბუდენბროკების ოჯახის *Verfall*-ის სიმბოლურ მნიშვნელობას). ამიტომ ის წარმოგვიდგება როგორც *მხატვრული დეტალი*. მისი ამოკითხვა ასეთი მნიშვნელობით რომანის ამ მონაკვეთში სირთულეს არ წარმოადგენს, ვინაიდან გამოვლენილი სიმბოლური პლანი ტექსტის ზედაპირზე ძვეს.

როგორც ვხედავთ, ამ ეპიზოდში აქცენტირებული სიტყვა *Doppelstrich* ნოდარ კაკაბაძეს განხილული აქვს როგორც მხოლოდ ერთხელ გამოყენებული, ანუ, ჩვენ ვიტყვით, როგორც *ერთჯერადი* დეტალი; ამ სიტყვა-დეტალის რომანის ტექსტში არსებობის კიდევ რაიმე სხვა მომენტი მას არ მოჰყავს. ასეთივე აზრისაა ერნსტ კელერიც:

„Die Fakten, die fortan in dieser Mappe festgehalten werden, bezeichnen alle Stufen des Abstiegs. [...] Das gilt schließlich für die von Thomas dort vermerkte Heirat mit Gerda, deren Sohn Hanno *den Schlußstrich* unter die ganze Familiengeschichte zieht“ (Keller 1988:140).

Doppelstrich-ს ის უწოდებს „Schlußstrich“, ე.ი. *საბოლოო შტრიხს*. როგორც ვხედავთ, კელერიც, ისევე როგორც ნოდარ კაკაბაძე, ხედავს *Doppelstrich*-ში მხოლოდ ერთხელ გამოყენებულ სიტყვას. სწორედ ამ ფაქტის კონსტატირებით ამოიწურება მოცემული სიტყვის ანალიზი ტრადიციული ლიტერატურათმცოდნეობითი მეთოდის ჭრილში (როგორც ქართველ, ასევე გერმანელ მკვლევართან). მაგრამ მიგვაჩნია, რომ საკვლევი დეტალის შემცველი მხოლოდ ერთი, ცალკეული ფრაგმენტის ანალიზი არ შეიძლება იყოს სრული, ვინაიდან სავსებით შესაძლებელია იგივე ან მსგავსი დეტალის არსებობა ნაწარმოების სხვა ადგილებში. ეს საკითხი გადაწყდება, თუ „ბუდენბროკებს“ განვიხილავთ როგორც მხატვრულ მთლიანობას და თვალს გავადევნებთ საკვლევი დეტალის შიგა დინამიკას რომანის მთელ ტექსტობრივ სივრცეში – ცალკეულ ფრაგმენტებში სიტყვათა რიგის შემადგენლობაში; თვალს გავადევნებთ მის მოძრაობას როგორც წინ, რომანის დასასრულისაკენ, ასევე უკან, ტექსტის დასაწყისისაკენ („ტექსტში არსებული პირდაპირი და უკუურთიერთობების“ პრინციპი – „прямые и обратные отношения в тексте“) [გეი 1967: 140–144].

მოვიყვანოთ ეს ეპიზოდი, რომელსაც იხილავს ორივე მკვლევარი, და აღვნიშნოთ ის როგორც *ფრაგმენტი პირველი*, სადაც დეტალის *Doppelstrich* რეციპიენტებად ჰანო და თომას ბუდენბროკები გვევლინება.

ფრაგმენტი I

Hanno [...] ließ seine freie Hand mit Mamas Federhalter spielen, der halb aus Gold und halb aus Ebenholz bestand. [...] Er las [...] in Papas winziger [...] Schrift [...] seinen eigenen Namen [...], nahm mit nachlässigen Bewegungen Lineal und Feder zur Hand, legte das Lineal unter seinen Namen, ließ seine Augen noch einmal über das ganze genealogische Gewimmel hingleiten: und hierauf, mit stiller Miene und

gedankenloser Sorgfalt, mechanisch und verträumt, zog er mit der Goldfeder **einen** schönen, sauberen **Doppelstrich** quer über das ganze Blatt hinüber, die obere Linie ein wenig stärker als die untere, so, wie er jede Seite seines Rechenheftes verzieren mußte. [...] Dann legte er einen Augenblick prüfend den Kopf auf die Seite und wandte sich ab.

[...]

„Was heißt das! Was ficht dich an! Antworte! Wie kommst du zu dem Unfug!“ rief der Senator, indem er mit dem leicht zusammengerollten Heft auf Hanno's Wange schlug.

Und der kleine Johann, zurückweichend, stammelte, indem er mit der Hand nach seiner Wange fuhr: „Ich glaubte ... ich glaubte ... es käme nichts mehr...“ (ნაწილი მე-8, თავი მე-7) [მანი 1990¹: 522-523].

გამოვყოთ ფრაგმენტში საყრდენი სიტყვები, სიტყვათშენაერთები და წინადადებები – ჩვენი თეზის საყრდენი წერტილები:

Hanno – mit Mamas Federhalter – in Papas ... Schrift – seinen eigenen Namen – unter seinen Namen – zog er – mit der Goldfeder – einen schönen, sauberen Doppelstrich – quer über das ganze Blatt hinüber – den Kopf auf die Seite – es käme nichts mehr... –

ვაფიქსირებთ, რომ ჰანომ გაავლო ორმაგი ხაზი საკუთარი სახელის (და, მაშასადამე, ბუდენბროკების მთელი გენეალოგიური ხის) ქვეშ დედის (ე.ი. **Verfall**-ის მატარებლის) კალმისტრით; სახელი ეს (ჰანოს სახელი) დაწერილი იყო *მამის (ასევე **Verfall**-ის მატარებლის) მიერ*; ჰანოს მიერ თავის გვერდზე გადაგდების ფაქტი კი კიდევ ბევრჯერ გვხვდება ტექსტში და ჩვეულებრივ დეკადენტის (მაშასადამე, **Verfall**-ის ნიშნების მატარებლის) გამომხატველ პოზად ითვლება. **Verfall**-ის ეს სამივე დამატებითი მნიშვნელობა განამტკიცებს პატარა ბუდენბროკის საქციელის სიმბოლურ ხასიათს. და, როგორც ბოლო აკორდი, ისმის ჰანოს ვარაუდი იმის თაობაზე, რომ შემდგომში, შესაძლოა, მეტი აღარაფერი მოხდებოდა: „es käme nichts mehr...“. ნათლად ჩანს, ზემომოყვანილი საყრდენი წერტილები ურთიერთმოქმედებენ და კიდევ უფრო აძლიერებენ მხატვრული დეტალის **Doppelstrich** კავშირს ნაწარმოების ძირითად თემასთან. აღვნიშნოთ ეს დეტალი პირობითად როგორც **„გენეალოგიური ორმაგი შტრიხი“ (ein genealogischer Doppelstrich)**.

ნაწარმოების დასაწყისისაკენ მოძრაობისას ვაფიქსირებთ ორ ფრაგმენტში (ფრაგმენტი მეორე – ნაწილი მე-2, თავი მე-3; ფრაგმენტი მესამე – ნაწილი მე-2, თავი მე-6) სიტყვას **Strich**. ეს სიტყვა ჩვენთვის საინტერესოა იმით, რომ მას გააჩნია მსგავსების საერთო ნიშნები (სემანტიკა, ასოების თანმიმდევრობა, გრაფიკული გამოსახულება) სიტყვასთან „Doppelstrich“: პირველი, თავისი ძირითადი ლექსიკური მნიშვნელობით („Strich“ – ხაზი, შტრიხი; შდრ.: „Doppelstrich“ – **ორმაგი** ხაზი, **ორმაგი** შტრიხი); მეორე, ასოთა სტრუქტურის მიხედვით (**Strich** არის სიტყვის **Doppelstrich** ნაწილი). მესამე მსგავსება მათ შორის გრაფიკული გამოსახულებაა, შდრ. სქემაში:

სქემა 1

მოვიყვანოთ ფრაგმენტები და თან გამოვიყვანოთ საყრდენი წერტილები, რომლებიც ფონს უქმნიან ამ სიტყვას:

ფრაგმენტი II

Herr Stengel [...] trug eine fuchsrote Perücke [...] und war ein witziger Kopf, der philosophische Unterscheidungen liebte, wie etwa: „Du sollst 'ne Linie machen, mein gutes Kind, und was machst du? Du machst 'nen *Strich!*“ – Er sagte „Line“ statt „Linie“ (ნაწილი მე-2, თავი მე-3) [მანი 1990¹: 67].

საყრდენი წერტილებია:

Herr Stengel – war ein witziger Kopf – der philosophische Unterscheidungen liebte – „Du sollst 'ne Linie machen“ – „Du machst 'nen *Strich!*“ –

ფრაგმენტი III

Herr Stengel erschien in seiner Sonntagsperücke [...] und saß mit der Konsulin im Landschaftszimmer, während Christian heimlich im Eßsaale der Unterredung zuhörte. Der ausgezeichnete Erzieher legte beredt, wenn auch ein wenig befangen, seine Ansichten dar, sprach von dem bedeutsamen Unterschied zwischen „Linie“ und „*Strich*“ [...] (ნაწილი მე-2, თავი მე-6) [მანი 1990¹: 82].

საყრდენი წერტილებია:

Herr Stengel – sprach von dem bedeutsamen Unterschied – zwischen „Linie“ und „*Strich*“ –

ორივე ზემომოყვანილი ფრაგმენტი (მეორე და მესამე) დაკავშირებულია გიმნაზიის მასწავლებელ მარცელუს შტენგელთან. დეტალი „Strich“ („შტრიხი“) მწერალს პირველად შემოჰყავს სკოლის ეპიზოდში (ფრაგმენტი მეორე), როდესაც მასწავლებელი შტენგელი, რომელიც „war ein witziger Kopf, der philosophische Unterscheidungen liebte“) და ერთმანეთისაგან მიჯნავდა „Linie“-სა და „Strich“-ს, ითხოვს მოწაფეებისაგან (მათ შორის თომასსა და ქრისტიან ბუდენბროკებისაგანაც, რომლებიც აქ სიტყვა „Strich“-ის რეციპიენტების როლში გამოდიან) „ხაზისა“ და არა „*შტრიხის*“ გატარებას: „Du sollst 'ne Linie machen, mein gutes Kind, und was machst du? Du machst 'nen *Strich!*“ სიტყვა „Strich“ აქ თავდაპირველად როგორც რეალია, როგორც *შემთხვევითი წვრილმანი* გვევლინება, რადგანაც მხოლოდ ნომინატიური მნიშვნელობა გააჩნია, და არა რაიმე დამატებითი. მეორეჯერ ის უკვე ბუდენბროკების ლანდშაფტებიან ოთახში გვესმის (ფრაგმენტი მესამე), როდესაც მოსწავლის ქრისტიან ბუდენბროკის მორიგი ცუდი საქციელის გამო მენგშტრასეზე მიპატიჟებული შტენგელი უზიარებს კონსულის მეუღლეს (მოგვიანებით კონსულ ბუდენბროკსაც) „თავის შეხედულებებს, ლაპარაკობს 'ხაზისა' და *შტრიხის* საფუძვლიან განსხვავებაზე“ [მანი 1988: 80] (ამ დროს ქრისტიანი მათ საუბარს სასადილოდან მალულად უგდებს ყურს). აქ საკვლევი სიტყვის რეციპიენტებია კონსულის მეუღლე, ქრისტიანი და კონსული ბუდენბროკი. სიტყვა „Strich“ მეორდება („... sprach von dem bedeutsamen Unterschied zwischen „Linie“ und „*Strich*“...“), მაგრამ მკითხველისთვის ჯერჯერობით მაინც *შემთხვევითი წვრილმანად* რჩება. ამრიგად, პირველი წავითხვისას ეს ორი „*შტრიხი*“ არანაირ დამატებით აზრობრივ კოდს არ ავლენს. მაგრამ ისმება კითხვა: ხომ არ უკავშირდება „Strich“-ი *Verfall*-ის სიმბოლურ მნიშვნელობას, როგორც ეს „Doppelstrich“-ის შემთხვევაში ხდება?

ამ მიზნით აუცილებელია დავუკავშიროთ ეს ბოლო ორი ფრაგმენტი პირველს, რომელშიც ჰანო თავისი ოჯახის მატთანეს ქვემოთ „Doppelstrich“-ს ატარებს – ბუდენბროკების ოჯახის Verfall-ის სიმბოლურ ორმაგ შტრიხს, და განვიხილოთ სამივე ფრაგმენტი როგორც ერთიანი სემანტიკური მონაკვეთი. შედეგად მივიღებთ სიტყვათა რიგს, რომელიც სამივე ფრაგმენტის საყრდენი წერტილებსგან შედგება:

(I) – Hanno – mit Mamas Federhalter – in Papas ... Schrift – seinen eigenen Namen – unter seinen Namen – zog er – mit der Goldfeder – *einen* schönen, sauberen *Doppelstrich* – quer über das ganze Blatt hinüber – es käme nichts mehr – (II) – Herr Stengel – war ein witziger Kopf – der philosophische Unterscheidungen liebte – „Du sollst 'ne Linie machen“ – „Du machst '*nen Strich!*' – (III) – Herr Stengel – sprach von dem bedeutsamen Unterschied – zwischen „Linie“ und „*Strich*“ –

ახლა დავალაგოთ ისინი ქრონოლოგიურად, ესე იგი რომანის ტექსტში მათი გამოჩენის მიხედვით:

(II) – Herr Stengel – war ein witziger Kopf – der philosophische Unterscheidungen liebte – „Du sollst 'ne Linie machen“ – „Du machst '*nen Strich!*' – (III) – Herr Stengel – sprach von dem bedeutsamen Unterschied – zwischen „Linie“ und „*Strich*“ – (I) – Hanno – mit Mamas Federhalter – in Papas ... Schrift – seinen eigenen Namen – unter seinen Namen – zog er – mit der Goldfeder – *einen* schönen, sauberen *Doppelstrich* – quer über das ganze Blatt hinüber – es käme nichts mehr –

თავად ამ სიტყვათა რიგის შიგ საკვლევი სიტყვები ქმნიან (მათი ზემომოყვანილი მსგავსი ნიშნების თანახმად) ცალკე არსებულ დომინანტურ ჯაჭვს:

Strich → *Strich* → *Doppelstrich*.

დამატებითი აზრობრივი კოდი ჯაჭვის წევრებს შორის მხოლოდ სიტყვას „Doppelstrich“ გააჩნია, მაშასადამე მხოლოდ ეს სიტყვაა აქ მხატვრული დეტალი; დანარჩენი ორი სიტყვა კი, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მხოლოდ შემთხვევითი წვრილმანებია:

Strich → *Strich* → *Doppelstrich* + *Verfall*-ის *სიმბოლური მნიშვნელობა*

შემთხვევითი წვრილმანი (Strich) → *შემთხვევითი წვრილმანი (Strich)* → *მხატვრული დეტალი (Doppelstrich)* →

ახლა განვიხილოთ ორივე შემთხვევითი წვრილმანი-შტრიხი „Doppelstrich+Verfall“ -ის ჭრილში. ანალიზის შედეგად ირკვევა შემდეგი. მიუხედავად იმისა, რომ პირველ ფრაგმენტში შესიტყვება „philosophische Unterscheidungen“ მარცელუს შტენგელის მიმართ თითქოსდა ბრჭყალებშია ჩასმული (ავტორი ირონიულად შენიშნავს, რომ ის „გონებამახვილი კაცი იყო, ფილოსოფიური განსაზღვრები უყვარდა“ [მანი 1988: 66], ზემომოყვანილი სიტყვათა რიგის ჭრილში ეს გამოთქმა ღრმა სიმბოლურ მნიშვნელობას იძენს. დავუკვირდეთ: შტენგელი სკოლაში, მიჯნავს რა ერთმანეთისაგან „Linie“-სა და „*Strich*“-ს, ფაქტობრივად უკრძალავს ქრისტიანსა და თომასს *შტრიხის გატარებას*, შემდეგ კი ბუდენბროკების სახლში, უკვე ვარიერებულ სიტუაციაში, ასევე „ფილოსოფიურ“ მსჯელობას აწარმოებს და უკვე არა მარტო ქრისტიანს, არამედ

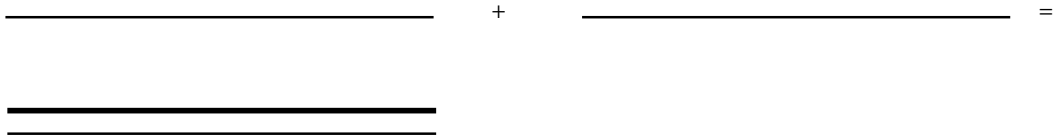
ბუდენბროკების მთელ ოჯახს თითქოსდა აფრთხილებს არ გაატაროს შტრიხი. ამრიგად, შტენგელი *ორჯერ* უკრძალავს *Strich*-ის გავლებას ბუდენბროკების მეორე და მესამე თაობათა წარმომადგენლებს (ე.ი. *ორ* თაობას: ციფრი „ორი“ აქ აშკარად დომინანტურია). და *ისინი მართლაც არ ავლებენ მას!* მაგრამ ტექსტის დაახლოებით 500 გვერდის შემდეგ (ათვლის წერტილი მეორე „შტენგელისეული“ ეპიზოდია) პატარა ჰანო ბუდენბროკი (მეოთხე თაობის წარმომადგენელი) მაინც ატარებს *სწორედ ორჯერ* და *სწორედ ამ შტრიხს* უკვე *Doppelstrich*-ის (ორმაგი შტრიხის) სახით თავისი სახელისა და ასევე „ბუდენბროკების მთელი საგვარეულო სქემის“ (მანი 1988: 537) ქვეშ, რითაც თავისი ოჯახის დაცემას წინასწარმეტყველებს. ეს მტკიცდება აგრეთვე დომინანტური ჯაჭვის წევრების გრაფიკული თავისებურებების მეშვეობით. დავუკვირდეთ: „Strich“-ის გრაფიკული გამოსახულება (როგორც ეს ზემოთაა მითითებული) ასეთია:

სქემა 2

სქემა 3

ესე იგი, პირველი „Strich“ და მეორე „Strich“ ერთად გვაძლევს „Doppelstrich“- ს:

ამ ორმაგი შტრიხის ზედა ნაწილი ქვედასგან განსხვავდება: ჰანომ „დინჯად, დაუფიქრებლად, მექანიკურად, ნახევრად ოცნებაში წასულმა მთელ ფურცელზე ლამაზი, ორმაგი, სუფთა ხაზი გაავლო, ზედა ხაზი ოდნავ მსხვილი გააკეთა [...]“ [მანი 1988: 538]. გრაფიკული გაფორმების თანახმად გამოდის, რომ ორივე შტრიხი *Doppelstrich*-ის შემადგენელი ნაწილებია.

„შტენგელისეული“ შტრიხებთან *Doppelstrich*-ის უშუალო კავშირს ადასტურებს აგრეთვე თომას ბუდენბროკის რეაქცია ჰანოს აღნიშნულ საქციელზე. სენატორ ბუდენბროკს მშვენივრად ახსოვს მასწავლებელ შტენგელის გაფრთხილება, რომელსაც მან დაუჯერა და თავის დროზეც და შემდგომშიც დასძლია საკუთარ თავს და არ გაატარა *Strich*-ი, თუმცა მას ეს, ალბათ, ძალიანაც უნდოდა. ამასთან დაკავშირებით გავიხსენოთ, თუ როგორ უსვამდა ათასჯერ საკუთარ თავს თომასი ძალზე მნიშვნელოვან კითხვას: „მამ თომას ბუდენბროკი ვინდაა? საქმის კაცია, უნარიანი და მოქმედი, თუ წვრილმანებზე ფიქრს გადაყოლილი პედანტი?“ [მანი 1988: 483]. „ვინ არის თომას ბუდენბროკი, პრაქტიკული კაცი თუ გასათუთებელი მეოცნებე?“ [მანი 1988: 484]. იმედით აღსავსე დღეებში და მოდუნების წუთებში ის ამ კითხვაზე სხვაგვარად პასუხობდა. მაგრამ თომასი, როგორც ჭკვიანი და პატიოსანი კაცი, ბოლოს და ბოლოს სიმართლეს აღიარებს: „მის პიროვნებაში ორივე ეს თვისება იყო გაერთიანებული“ [მანი 1988: 484]. შინაგანად სენატორი დაქანცული და გულდამძიმებულია; ის გრძნობს, თუ როგორ მიექანება უფსკრულისაკენ მისი ფირმა; ის გრძნობს, რომ ის, თომას ბუდენბროკი, „ორმოცდაორი წლის ასაკში უკვე ხელმოთავებული“ კაცია [მანი 1988: 480]. მით უმეტეს მას აღაშფოთებს და შეაძრწუნებს ის ფაქტი, თუ როგორ იოლად გამოუვიდა ეს მის პატარა ვაჟს, რომელმაც მაინც გაავლო

სწორედ ის საბედისწერო **Strich**-ი (**Doppelstrich**-ი) და ფაქტობრივად გადახაზა ბუდენბროკების გვარის მომავალი არსებობა. თომასს ესმის ეს და ველარ იკავებს თავს. ის ჰანოს გაუტყლაშუნებს მსუბუქად დაგრაგნილ რვეულს ლოყაზე და ყვირის: „ეს რას ნიშნავს! რამ მოგიარა! მიპასუხე, ეს სისულელე რამ ჩაგადენინა!“ [მანი 1988: 538]. ჩვენი აზრით, ეს რომ უბრალოდ ბავშვის ცელქობა ყოფილიყო, რომელმაც რაღაც დახაზა თუ გახაზა საოჯახო დოკუმენტში და ამით რაღაც უმნიშვნელო ლოკალური ზიანი მიაყენა მას, სენატორი ასე არ განრისხდებოდა. მაშასადამე, შტენგელის „Unterscheidungen“ ნამდვილად ფილოსოფიური შინაარსისა ყოფილა, თუმცა თავდაპირველად მათი გაგება მხოლოდ ირონიულ კონტექსტში შეიძლებოდა. გამოდის, რომ სკოლის მასწავლებელი შტენგელი ორივე ძმას, თომასსა და ქრისტიანს, უბრალოდ შტრიხის გატარებას კი არ უკრძალავს: ის არ აძლევს მათ უფლებას გადახაზონ ბუდენბროკების გვარის ისტორია და თავად მოექცნენ Verfall-ის გავლენის ქვეშ.

მართალი იყო, რა თქმა უნდა, ნოდარ კაკაბაძე, როდესაც ამბობდა „ჰანოს წინასწარმეტყველებაზე“ თავისი ოჯახის თაობაზე, მაგრამ უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ეს „წინასწარმეტყველება“ სწორედ „შტენგელისეული“ შტრიხებიდან ამოიზარდა. როგორც ვხედავთ, დამატებითი აზრობრივი კოდი მხატვრული დეტალისა **Doppelstrich**, რომელიც მოძრაობს რომანის დასაწყისისაკენ „ტექსტში არსებული პირდაპირი და უკუურთიერთობების“ პრინციპის თანახმად [გეი 1967: 140–144], ემატება სიტყვა **Strich**-ის ძირითად მნიშვნელობას როგორც პირველ, ასევე მეორე შემთხვევაში, ხდება **აზრის მიზრდა**, და ორივე **Strich**-ი აგრეთვე გარდაიქმნება მხატვრულ დეტალებად შემდეგი მნიშვნელობებით: „შტრიხი + Verfall-ის სიმბოლური მნიშვნელობა“. აღვნიშნოთ ისინი პირობითად როგორც „ფილოსოფიური შტრიხები“:

**ფილოსოფიური შტრიხი → ფილოსოფიური შტრიხი → გენეალოგიური ორმაგი შტრიხი
ein philosophischer Strich → ein philosophischer Strich → ein genealogischer Doppelstrich**

აქ უკვე სამივე კომპონენტს დამატებითი აზრობრივი კოდი გააჩნია:

შტრიხი + Verfall-ის სიმბოლური მნიშვნელობა → შტრიხი + Verfall-ის სიმბოლური მნიშვნელობა → ორმაგი შტრიხი + Verfall-ის სიმბოლური მნიშვნელობა.

ძირითად მნიშვნელობაზე დამატებითი აზრის მიზრდის საფუძველზე (Strich + symbolische **Verfallsbedeutung** → Strich + symbolische **Verfallsbedeutung**) ორივე შტრიხი გარდაიქმნება მხატვრულ დეტალებად. დომინანტური ჯაჭვი ვითარდება და შემდეგნაირად გამოიყურება:

მხატვრული დეტალი (Strich) → მხატვრული დეტალი (Strich) → მხატვრული დეტალი (Doppelstrich)

ამრიგად, პატარა ჰანოს მიერ „ორმაგი შტრიხის“ გატარების ფაქტი საოჯახო დავთარში აკავშირებს ამ მხატვრულ დეტალს (**Doppelstrich**) პირველ ორ, აქამდე შემთხვევით წვრილმანებად დაფიქსირებულ სიტყვასთან, მაგრამ ეს ორი თითქოსდა შემთხვევითი წვრილმანი შემდგომში ფაქტობრივად მხატვრულ დეტალებად გვევლინება; და ასეთები კი ისინი ხდებიან სწორედ „Doppelstrich“-ის ზემოქმედების ქვეშ სიტყვათა რიგის კონტექსტში. **ფილოსოფიური შტრიხები**, ზემოქმედებენ რა, თავის მხრივ, **გენეალოგიურ**

Doppelstrich-ზე, ანიჭებენ ბას განმეორებადობის მნიშვნელობას და გარდაქმნიან მას ერთჯერადი მხატვრული დეტალიდან დეტალ-ლაიტმოტივად. სიტყვათა რიგში დაფიქსირებული დომინანტური ჯაჭვი კიდევ უფრო ვითარდება:

მხატვრული დეტალი (Strich) → **მხატვრული დეტალი** (Strich) → **ლაიტმოტივი** (Doppelstrich)

ამ დეტალ-ლაიტმოტივის ზემოქმედების ქვეშ პირველი ორი მხატვრული დეტალიც (როგორც ასევე **Verfall**-ის მატარებელნი და ასევე განმეორებადი) სრულიად ბუნებრივად და ლოგიკურად ლაიტმოტივებად იქცევა, რის შედეგადაც მივიღებთ უკვე ლაიტმოტივურ დომინანტურ ჯაჭვს სამივე ზემომოყვანილ ფრაგმენტში დაფიქსირებული ერთიანი სიტყვათა რიგის შემადგენლობაში:

ლაიტმოტივი (Strich) → **ლაიტმოტივი** (Strich) → **ლაიტმოტივი** (Doppelstrich)

კიდევ ერთხელ გავადევნოთ თვალი საკვლევი სიტყვის **Doppelstrich**-ის ლაიტმოტივად ტრანსფორმაციის გზას:

შემთხვევითი წვრილმანი (Strich) → **შემთხვევითი წვრილმანი** (Strich) → **მხატვრული დეტალი** (Doppelstrich);

მხატვრული დეტალი (Strich) → **მხატვრული დეტალი** (Strich) → **მხატვრული დეტალი** (Doppelstrich);

მხატვრული დეტალი (Strich) → **მხატვრული დეტალი** (Strich) → **ლაიტმოტივი** (Doppelstrich);

ლაიტმოტივი (Strich) → **ლაიტმოტივი** (Strich) → **ლაიტმოტივი** (Doppelstrich).

ამ ლაიტმოტივის სიმბოლური მნიშვნელობა კიდევ უფრო იკვეთება **მეოთხე ფრაგმენტში**, რომელიც მოთავსებულია ნაწარმოების ერთ-ერთ ბოლო თავში და ზემოგანხილული სამი ფრაგმენტისაგან შემდგარი ერთიანი სემანტიკური მონაკვეთის ორგანულ ნაწილს წარმოადგენს. აქ ჩვენ (ისევ და ისევ სიტყვათა რიგის ჭრილში) თომას მანის მიერ მისი რომანის ძირითადი მხატვრული ჩანაფიქრის – პატრიარქალური ბიურგერული გვარის საბოლოო დეგრადაციის – გამოხატვის სრულიად ახლებურ, ორიგინალურ იმპლიციტურ დამუშავებასა და გადაწყვეტას (საკვლევი ლაიტმოტივის შემდგომი განვითარების კონტექსტში) ვპოულობთ.

ფრაგმენტი IV

Er ging in sein Zimmer hinauf. [...] Und schließlich faltete er die Hände hinter dem Kopf und blickte zum Fenster hinaus in den lautlos niedertaumelnden Schnee. Es gab da sonst nichts zu sehen. Es lag kein zierlicher Garten mit plätscherndem Springbrunnen mehr unter seinem Fenster. Die Aussicht wurde durch **die graue Seitenwand der benachbarten Villa** abgeschnitten. (ნაწილი მე-11, თავი მე-2) [მანი 1990¹: 747].

საყრდენი წერტილებია:

Es gab da sonst nichts zu sehen – Die Aussicht wurde ... abgeschnitten – die graue Seitenwand –

der benachbarten Villa –

საკვლევი სიტყვათა რიგი ამ ფრაგმენტის შემდეგ კიდევ უფრო ფართოვდება:

(II) – Herr Stengel – war ein witziger Kopf – der philosophische Unterscheidungen liebte – „Du sollst’ne Linie machen“ – „Du machst’nen *Strich*! – (III) – Herr Stengel – sprach von dem bedeutsamen Unterschied – zwischen „Linie“ und „*Strich*“ – (I) – Hanno – mit Mamas Federhalter – in Papas ... Schrift – seinen eigenen Namen – unter seinen Namen – zog er – mit der Goldfeder – einen schönen, sauberen *Doppelstrich* – quer über das ganze Blatt hinüber – es käme nichts mehr – (IV) – Es gab da sonst nichts zu sehen – Die Aussicht wurde ... abgeschnitten – *die graue Seitenwand* – der benachbarten Villa –

სიტყვა „*Seitenwand*“ (*die graue Seitenwand*) – (კედელი, რუხი კედელი), რომელსაც უყურებს უკვე მოზარდი ჰანო ბუდენბროკი (აქ, წინა ფრაგმენტებისაგან განსხვავებით, მოქმედება შიგა ფსიქოლოგიური პლანიდან თანდათან გარე, მაგრამ ასევე ფსიქოლოგიურ პლანში გადაინაცვლებს), აგრეთვე მოასწავებს, ჩვენი აზრით, ბუდენბროკების ოჯახის დაცემას. ის აზრობრივად და ასოციაციურად უკავშირდება უკვე განხილულ ლაიტმოტივებს *Strich*-სა (ფრაგმენტები II და III) და *Doppelstrich*-ს (ფრაგმენტი I): შდრ. *შტრიხი* (*ორმაგი შტრიხი*), რომელზეც ვერ გადააბიჯებ, და *კედელი*, რომელსაც ვერ გადალახავ. ე.ი. ორივე შემთხვევაში ეს არის დაბრკოლება (*Verfall*-ის სახით), რომელსაც ბუდენბროკების ოჯახი გვერდს ვერანაირად ვერ აუვლის. ამიტომ სიტყვა „*Seitenwand*“ ამ დამატებითი აზრობრივი კოდით (*Seitenwand* + *Verfall*-ის სიმბოლური მნიშვნელობა) აქ მხატვრული დეტალის სახით გვევლინება. ყურადსაღებია ის მომენტიც, რომ სიტყვების *Strich*-ისა და *Doppelstrich*-ის გრაფიკული გამოსახულებები (იხ. ზემოთ) „*Seitenwand*“-ის გრაფიკული გამოსახულების ორგანულ ნაწილს წარმოადგენენ:

სქემა 4

ამრიგად, მეოთხე ფრაგმენტის აზრობრივად ყველაზე უფრო დატვირთული საყრდენი სიტყვა – მხატვრული დეტალი „*Seitenwand*“ – ითავსებს სიტყვა-ლაიტმოტივების „*Strich*“-ისა და „*Doppelstrich*“-ის მნიშვნელობებს და ავტომატურად შედის მათ ლაიტმოტივურ ჯაჭვში, რომელიც კიდევ უფრო ფართოვდება:

ლაიტმოტივი (*Strich*) → ლაიტმოტივი (*Strich*) → ლაიტმოტივი (*Doppelstrich*) → მხატვრული დეტალი (*Seitenwand*) →

ყველა კომპონენტს აქ *Verfall*-ის კოდი გააჩნია:

შტრიხი + *Verfall*-ის სიმბოლური მნიშვნელობა → შტრიხი + *Verfall*-ის სიმბოლური მნიშვნელობა → ორმაგი შტრიხი + *Verfall*-ის სიმბოლური მნიშვნელობა → კედელი + *Verfall*-ის სიმბოლური მნიშვნელობა

საკვლევ ფრაგმენტში ბუდენბროკების ოჯახის *Verfall*-ის მნიშვნელობას კიდევ უფრო აძლიერებს საყრდენი ფრაზა: „Es gab da sonst nichts zu sehen“ , რომელიც ეხმიანება პირველ

ფრაგმენტში (ე.ი. *Doppelstrich*-ის ეპიზოდში) დაფიქსირებულ ჰანოს მიერ წარმოთქმულ ფრაზას: „Ich glaubte ... ich glaubte ... es käme nichts mehr...“ და ფაქტობრივად მის ლოგიკურ დასასრულს წარმოადგენს. მაშასადამე, ჰანოსათვის და მისი სახით ყველა ბუდენბროკისათვის *აღარაფერი (nichts)* რჩება ამ ქვეყანაზე. ამ ორი ეპიზოდისა და მათგან მოყვანილი ფრაზების მსგავსება კიდევ უფრო მჭიდროდ აკავშირებს *Seitenwand*-ს *Doppelstrich*-თან და ასევე, რა თქმა უნდა, ორივე *Strich*-თან. ჰანოსა და ყველა ბუდენბროკების *Verfall*-ის გარდაუვალობას კიდევ უფრო ამწვავებს ზმნა „wurde ... abgeschnitten“ (იზოლირება, განცალკევება), რომელზეც ლოგიკურად გადინაცვლებს აქცენტი *Seitenwand*-იდან. „რუხმა კედელმა“ საბოლოოდ მოწყვიტა ბუდენბროკები ცხოვრებას, რეალურ სამყაროს, მოაქცია ისინი იზოლაციაში. როგორც ვხედავთ, მარცელუს შტენგელის „Unterscheidungen“-ების ფილოსოფიური ხასიათი აქ კიდევ უფრო ღრმავდება და „კედლის“ სახით ფაქტიურად თავის საბოლოო საყრდენ წერტილს პოულობს. და „კედელი“, რომელიც *Strich*-ისა და *Doppelstrich*-ის ლაიტმოტივურ ჯაჭვში მოვათავსეთ, თავად იქცევა მის შემადგენლობაში ლაიტმოტივად:

ლაიტმოტივი (Strich) → ლაიტმოტივი (Strich) → ლაიტმოტივი (Doppelstrich) → ლაიტმოტივი (Seitenwand) →

ამ ლაიტმოტივის შეიძლება ვუწოდოთ *განმცალკევებელი რუხი კედელი (die abgrenzende graue Seitenwand)*.

ფილოსოფიური შტრიხი → ფილოსოფიური შტრიხი → გენეალოგიური ორმაგი შტრიხი → განმცალკევებელი რუხი კედელი → ein philosophischer Strich → ein philosophischer Strich → ein genealogischer Doppelstrich → die abgrenzende graue Seitenwand →

როგორც ვხედავთ, *Doppelstrich*-ის ლაიტმოტივად განვითარება-ტრანსფორმაცია *Seitenwand*-ში სრულდება. ასე ახლებურად და ორიგინალურად დაამუშავა და გადაწყვიტა თომას მანმა დეტალის ლაიტმოტივად გარდაქმნის საკითხი: ერთ ლაიტმოტივურ მწკრივში მან გააერთიანა დეტალები სხვადასხვა თემატური კომპლექსებიდან (*Doppelstrich, Strich + Seitenwand*) – მათთან საერთო ნიშნების (როგორც სემანტიკური, ასევე სტრუქტურული და გრაფიკული თვალსაზრისით) გამოძენის გზით. აქ შეიძლება პარალელი გავავლოთ რიჰარდ ვაგნერთან. როგორც ცნობილია, თომას მანი ხაზს უსვამს ვაგნერის ხელოვნების გავლენას თავის საკუთარ შემოქმედებაზე [მანი 1955²: 431-446]. ამასთან ის აღნიშნავს, რომ თავად ვაგნერის მიმდევარი იყო ლაიტმოტივის ტექნიკის გამოყენებაში, რომელიც მან თავის თხრობაში გადმოიტანა [მანი 1955²: 440]. ვაგნერის ნაწარმოებებში კი, მკვლევართა აზრით, „ხორციელდება ურთიერთკავშირი არამარტო ერთი თემატური კომპლექსის მოტივებს შორის, არამედ სხვადასხვა სფეროებიდან აღებულ თემებს შორის, რის შედეგადაც იშლება ფართო შესაძლებლობები ოპერის სიმფონიზაციისათვის“ [დრუსკინი 1980: 59].

„კედლის“ ლაიტმოტივი კიდევ უფრო ფართოვდება და ვითარდება – იმით, რომ ის არა უბრალოდ „რუხი კედელი“, არამედ „*მეზობლად მდებარე ვილას რუხი კედელი*“: „die graue Seitenwand *der benachbarten Villa*“. მისი შინაარსიც უფრო ტევადი, უფრო გლობალური მნიშვნელობისა ხდება, რადგანაც სიტყვა *benachbarte* ლაიტმოტივს

გლობალურობას ანიჭებს: Verfall-ის მნიშვნელობა სცილდება ერთი კერძო ბიურგერული ოჯახის – ბუდენბროკების ოჯახის – ფარგლებს და ახლა უკვე ის სავსებით ლოგიკირად შეგვიძლია მივაკუთნოთ მთელ გერმანულ (ისევე როგორც მთელ ევროპულ) ბიურგერობას. აქ ფიქსირდება კიდევ ერთი, უკვე **საბოლოო** ლაიტმოტივი, რომელსაც ჩვენ აღვნიშნავთ როგორც „განზოგადებულ“ ლაიტმოტივს (**ein verallgemeinerndes Leitmotiv**). ჩვენ ვიღებთ:

ფილოსოფიური შტრიხი → ფილოსოფიური შტრიხი → გენეალოგიური ორმაგი შტრიხი → განმცალკევებელი რუხი კედელი → მეზობლად მდებარე ვილას განმცალკევებელი რუხი კედელი

ein philosophischer Strich → ein philosophischer Strich → ein genealogischer Doppelstrich → eine abgrenzende graue Seitenwand → eine abgrenzende graue Seitenwand der benachbarten Villa

ლაიტმოტივური ჯაჭვი კიდევ უფრო ფართოვდება და საბოლოოდ ასე გამოიყურება:

Leitmotiv (*Strich*) → Leitmotiv (*Strich*) → Leitmotiv (*Doppelstrich*) → Leitmotiv (*die graue Seitenwand*) → ein verallgemeinerndes Leitmotiv (*die graue Seitenwand der benachbarten Villa*)

როგორც ვხედავთ, ამ ლაიტმოტივურ ჯაჭვში ფაქტობრივად ერთი და იგივე სიტყვა – საკვლევი მხატვრული დეტალი **Doppelstrich** – მოძრაობს: თავდაპირველად შემთხვევითი წვრილმანების სახით, შემდეგ როგორც ფილოსოფიური შტრიხები, გენეალოგიური ორმაგი ხაზი, განმცალკევებელი რუხი კედელი და, ბოლოს, მეზობლად მდებარე ვილას განმცალკევებელი რუხი კედელი.

ის, რასაც პირველ ფრაგმენტთან დაკავშირებით სამართლიანად აღვნიშნავდა ნოდარ კაკაბაძე (ბუდენბროკების გვარის ისტორიის განზოგადებაზე), ჩვენი აზრით, აქ, ტექსტის ბოლო ფრაგმენტში, უფრო მკაფიოდაა წარმოჩენილი სწორედ საბოლოო ლაიტმოტივის მემუვობით: „მეზობელი ვილას რუხი კედელი“ საერთოდ ბიურგერული ეპოქის აღსასრულს უდრის.

როგორც ვხედავთ, ლაიტმოტივის ხასიათი თანდათან ყალიბდება: შემთხვევითი წვრილმანიდან, რეალიდან – სიმბოლიკამდე და მხატვრულ დეტალამდე, სიმბოლიკიდან და მხატვრული დეტალიდან – ლაიტმოტივამდე. მისი ასეთი ტრანსფორმაციის დანახვა შესაძლებელია მხოლოდ სიტყვათა რიგების ასპექტში – დეტალ-ლაიტმოტივის მოძრაობის დროს ტექსტის ფრაგმენტებში, სადაც გარკვეულ როლს დროით-სივრცულ ურთიერთობათა მონაცვლეობა თამაშობს. შევაჯამოთ:

სქემა 5

პირველი ეტაპი: „ Strich “ – შემთხვევითი წვრილმანი, რეალია → გიმნაზიაში.
--

	<p>მეორე ეტაპი: „<i>Strich</i>“ – დროით-სივრცულ ურთიერთობათა ლოკალიზაცია → ბუდენბროკების ოჯახში, სადაც მოცემული სიტყვა კონტექსტუალური აზრით იფარება.</p>
	<p>მესამე ეტაპი: „<i>Doppelstrich</i>“ – მხატვრული დეტალი, რომელიც პირველ და მეორე ეტაპებზე დაფიქსირებულ შემთხვევით წვრილმანებს თავისი ღრმა შინაარსის ზემოქმედების წყალობით მხატვრულ დეტალებად (<i>ფილოსოფიურ შტრიხებად</i>) აქცევს და, თავის მხრივ, მათი უკუმოქმედების ქვეშ თავად იქცევა ლაიტმოტივად (<i>გენეალოგიურ ორმაგ შტრიხებად</i>). მისი ლაიტმოტივური ხასიათი განისაზღვრება აგრეთვე სიტყვათა რიგის ექსპრესიულ-ემოციური პლანის თანდათანობითი დაძაბვით: ირონიიდან – ფილოსოფიურ განზოგადებამდე, ფილოსოფიური განზოგადებიდან – დაცემის (Verfall-ის) ტრაგედიამდე.</p>
	<p>მეოთხე ეტაპი: „<i>Seitenwand</i>“. უკვე ლაიტმოტივად ქცეული დეტალი „<i>Doppelstrich</i>“ შიგა ფსიქოლოგიური პლანიდან გარე, მაგრამ ასევე ფსიქოლოგიურ პლანში გადაინაცვლებს და სიტყვიერ ტრანსფორმაციას განიცდის (<i>განმცალკეველები რუხი კედელი – die abgrenzende graue Seitenwand</i>); შემდგომში ის ივსება გაცილებით უფრო ღრმა, რთული, გლობალური შინაარსით და „<i>განზოგადებული</i>“ ლაიტმოტივის („<i>მეზობლად მდებარე ვილას განმცალკეველები რუხი კედელი</i>“) სახეს იღებს.</p>

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ პატარა ჰანოს მოქმედება (ორმაგი შტრიხის გატარება **პირველ ფრაგმენტში**) ავტორის სუბიექტური პოზიციითაა შეფერილი. ანალიზის დროს ჩვენ ვითვალისწინებთ თავად ავტორის თვალსაზრისს, რომელიც აიძულებს ბავშვს შეუცნობლად („mit stiller Miene und gedankenloser Sorgfalt, mechanisch und verträumt“) გაავლოს ორმაგი შტრიხი, როგორც საკუთარი ოჯახის აღსასრულის სიმბოლო („*Doppelstrich*“), რომელიც შემდგომ უკვე მოწიფული ჰანოს მიერ გააზრებულ გლობალურ Verfall-ში („*die graue Seitenwand der benachbarten Villa*“) ვლინდება: „Als ich ganz jung war, ließ ich den kleinen Hanno Buddenbrook unter die Genealogie seiner Familie einen langen Strich ziehen, und als er dafür gescholten wurde, ließ ich ihn stammeln: "Ich dachte – ich dachte – es käme nichts mehr“ [მანი 1955¹: 483-484]. მეც ისეთი შეგრძნება მაქვს, აგრძელებს თომას მანი, თითქოს შემდგომში აღარაფერი იქნება [მანი 1955¹: 483-484], და ამ ნათქვამით ამტკიცებს იმ მოსაზრებას, რომ ტექსტის საკვლევი სემანტიკური მონაკვეთის როგორც პირველ, ასევე დასკვნით ფრაგმენტში ლაპარაკია გერმანული და საერთოდ მთელი ევროპული ბიურგერობის დაცემასა და მზის ჩასვენებაზე.

ამრიგად, თომას მანის „ბუდენბროკების“ სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზის მემვეობით სიტყვათა რიგის კონტექსტში გამოვლენილია ბუდენბროკების ოჯახის Verfall-ის მარგინალური დეტალები, რომლებიც რომანის მთელ ტექსტში მოძრაობისას გარდაიქმნიებიან ლაიტმოტივად. ეს ლაიტმოტივი კიდევ უფრო აფართოებს და აძლიერებს დაცემისა და დაღუპვის მნიშვნელობას და უკვე გლობალური Verfall-ის სახით წარმოგვიდგება: ნაჩვენებია არა მხოლოდ ერთი, ცალკე აღებული ბიურგერული

გვარის დაცემა, არამედ მთელი გერმანული და ასევე მთელი ევროპული ბიურგერობის დაღუპვა; დეტალის ტრანსფორმაცია შემთხვევითი წვრილმანიდან ლაიტმოტივამდე თომას მანთან სრულიად ორიგინალურ და უჩვეულო ხასიათს ატარებს.